

УДК 004.774.6БЛОГ:329

Юрій Якименко,

мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА СОЦІАЛЬНІ РУХИ

У статті розглядаються альтернативні форми масової комунікації (соціальні мережі), їх інтеграція до загальної системи політичних та бізнес-комунікацій; перспективи розвитку соціальних мереж у зв'язку з функціонуванням та трансформацією громадських рухів; проблеми впливу інформації соціальних мереж на окремих індивідуумів та соціальні групи, аспекти побудови системи об'єктивної оцінки інформації соціальних мереж, роль у цих процесах інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек.

Ключові слова: соціальні мережі, соціальні рухи, політичні комунікації, блогосфера.

Соціальні мережі стають одним з найважливіших комунікаційних інструментів сьогодення. Потенціал цього інструменту визначається насамперед тим, що соціальні мережі – не просто нова форма ЗМІ або форма пошуку та фільтрації контенту – це нова форма масової та публічної комунікації, головна особливість якої – інтерактивність (на відміну від інших форм масової та публічної комунікації ролі адресата та адресанта доступні кожному з учасників комунікації). Ефективність використання соціальних мереж і перспективність подальшого розвитку цієї форми суспільної комунікації підтверджується як її активною інтеграцією до загальної системи політичних комунікацій (соціальні мережі використовуються органами влади, політичними партіями, громадськими організаціями, окремими соціальними активістами тощо), так і використанням їх в економічній сфері (автоматизація менеджменту тощо).

Сьогодні в бізнес-сфері за допомогою соціальних мереж створюються та популяризуються джерела оперативної інформації для клієнтів та потенційних клієнтів; стимулюються продажі; привертається увага більшої кількості потенційних клієнтів до бренду або теми з чіткою прив'язкою до цільової аудиторії за різними ознаками (віком, статтю, інтересами, статусом, освітою тощо); забезпечується зворотний зв'язок з аудиторією, що дає змогу підвищувати лояльність споживачів; нейтралізується негативна інформація про бренд; збільшується обсяг

трафіку на корпоративних сайтах і т. д. Однак у цьому контексті функціонування соціальних мереж ще не виглядає як принципово новий інструмент творення суспільної дійсності, оскільки не виходить за межі логіки існуючого способу виробництва й розподілу та відповідного соціально-політичного устрою. У цій площині використання соціальних мереж обумовлює швидше кількісні зміни, ніж набуття нової якості традиційними інструментами виробничої та комерційної діяльності. У перспективі, з цієї точки зору, прогрес у розвитку соціальних мереж може звестися до автоматизації менеджменту, скорочення витрат на управління з одночасною консолідацією бюджетів «у одних руках» та децентралізацією безпосереднього виконання.

Зрозуміло, що перспективи розвитку нових комунікаційних засобів «інформаційної» епохи перебувають у тісному взаємозв'язку з економічними процесами, глобалізованим індустріальним виробництвом і відповідною політичною практикою як визначальним чинником творення «портрету» сучасного суспільства. Проте цей зв'язок виявляється не так у використанні «мережі» в комерційних цілях, як у тому, що соціальні мережі стають засобом зворотного зв'язку між владою й суспільством, яке з розвитком комунікаційних мереж отримує додаткові важелі впливу на перебіг політичних та економічних процесів.

З огляду на це перед бібліотечними структурами актуалізується завдання з дослідження контенту соціальних мереж, вивчення можливостей його використання у своїй інформаційно-аналітичній діяльності для підвищення якості своїх інформаційних продуктів. Для дослідника має велике значення можливість оперативної та безпосередньої оцінки тенденцій трансформації громадської думки з актуальних соціально-політичних та економічних питань, що виражені у відображаючих світоглядні особливості різних соціальних груп коментарях користувачів. Вирішення проблеми адекватності та повноти відображення особливостей суспільної свідомості у зв'язку з політичною практикою певного історичного періоду тісно пов'язане з необхідністю багатосторонньої соціологічної оцінки складу мережевої спільноти. З іншого боку, дослідження контингенту соціальних мереж дасть змогу окреслити перспективні напрями розвитку інформаційно-аналітичних продуктів бібліотеки відповідно до сучасного попиту, інформаційних та інтерпретаційних потреб користувачів соціальних мереж. Крім того, опанування бібліотеками технологій мережевої комунікації сприятиме інтегруванню вже наявного бібліотечного ресурсу до комунікативного простору, що слугуватиме наповненню його науковою інформацією.

Можливості соціальних мереж привертають увагу багатьох дослідників. Питанням їх функціонування та використання присвячено праці Л. Гроссмана (*Grossman L. K.*) [11], Г. Фаррелла (*Farrell H.*) [10], Д. Дрезнера (*Drezner D. W.*) [9], В. Горового [1], Л. Присяжної та багатьох інших дослідників.

Швидкі темпи розвитку й трансформації мережевих технологій та самої інтернет-спільноти ставлять перед дослідниками дедалі нові й нові питання стосовно особливостей їхнього суспільного функціонування, тим більше, що ця в недалекому минулому «віртуальна» спільнота сьогодні дедалі частіше демонструє волю й можливості до реальних суспільно-політичних дій. Це співтовариство, як зазначає В. Горовий, набуває «самоусвідомлення, відчуття реальної сили, реальних можливостей впливу на владу... Це співтовариство вже сьогодні може мобілізуватися без особливої трудовозатратної, тривалої підготовки, використовувати будь-який сприятливий привід для організованого виступу» [1].

Таким чином, метою статті є окреслення перспектив розвитку соціальних мереж у зв'язку з функціонуванням та трансформацією громадських рухів та проблем побудови системи об'єктивної оцінки інформації соціальних мереж, у тому числі для підвищення ефективності діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек та зростання якості їхньої продукції.

Отже, у зв'язку із завоюванням сучасного світу інтернет-технологіями, що супроводжується «звуженням», формалізацією традиційних каналів політичної комунікації, зокрема ЗМІ, найбільш затребуваними на сьогодні формами мережевої самоорганізації стали різноманітні соціальні мережі, форуми, блоги і твітер.

Водночас, як констатують, зокрема, автори звіту «Соціальні зміни та мережеве співтовариство Росії» (*Social Change and the Russian Network Society*), редактор порталу *Global Voices* Г. Асмолов і глава організації «Інтерньюс» Д. Мачледер, зростаюча популярність соціальних мереж на медіа-ринку сприяє активному розвитку традиційних ЗМІ і громадянського суспільства, а зростаюча кількість блогерів та інтернет-користувачів стимулюють державні інституції до більш оперативного виконання своїх функцій відповідно до законодавчих норм [7].

Блогосфера й соціальні мережі, будучи доступними й поширеними, включають пересічних громадян сучасного суспільства, а отже, є своєрідним «барометром» суспільних відносин.

Як зазначає С. Туронок, у ХХ ст. у розвинутих країнах західної демократії під впливом розповсюдження електронних медіа виразною тенденцією став дрейф у бік більш плебісцитарної демократії. Техно-

логії масової комунікації зробили внесок у розширення бази демократичної участі, розвиток практики референдумів і громадських ініціатив, висунення кандидатів (праймеріз), опитувань громадської думки та інших інструментів прямої демократії. Феномен Інтернету додає новий значущий акцент в аргументацію більш ранніх концепцій технологічного детермінізму («теледемократія») – це уявлення про зниження ролі політичних еліт і інституційних посередників.

Політична функція глобальної мережі, відповідно до цієї концепції, полягає в забезпеченні постійного суспільно-політичного диспуту з можливістю електронного зворотного зв'язку в реальному часі між владою і громадянами [8, с. 56].

Саме розвиток альтернативних засобів комунікації, зокрема соціальних мереж та блогосфери, дає новий поштовх подальшому розвитку суспільних рухів різноманітної спрямованості.

Як зазначає М. Соколов, «соціальний рух – це практика, що являє собою визначення й перевизначення соціальної реальності відповідно до теорії, альтернативної тим, які становлять когнітивний порядок цього суспільства» [5]. Полегшуючи завдання мобілізації географічно, соціально й професійно «розпорошених» однодумців, що не мають у реальному житті ніяких інших зв'язків, крім Інтернету, радикально знижуючи організаційні та інформаційні витрати, надаючи безпрецедентні можливості відносно збору коштів, прямого маркетингу суспільно-політичних ідей і підтримки вільного неопосередкованого дискурсу, сучасні мережеві комунікації дійсно відкривають новий «віртуальний вимір» у практиці організаційного, партійного будівництва, самоорганізації громадянського суспільства. Характер розвитку політичних комунікацій у мережі Інтернет став поштовхом, що зумовив підвищення політичної активності громадян, давши змогу зайняти їм свою специфічну нішу в політико-комунікаційному процесі.

Соціальні рухи сьогодення фактично мають форму соціального протесту проти невирішеності й поглиблення старих і появи багатьох нових соціальних проблем (проблеми екології, мілітаризації, регіональних конфліктів, зниження якості життя тощо) на тлі кризи довіри до органів державної влади, традиційних профспілок, політичних партій та інших політичних інститутів. Усвідомлення громадянами недоліків представницької демократії, їхнє прагнення до прямої участі у вирішенні актуальних суспільних питань сприяє їх консолідації, а розвиток комунікаційних мереж є практичним інструментом реалізації цього прагнення. Такий стан речей спонукає дослідників звертатися, зокрема, до проблем вивчення тенденцій впливу соціальних

мереж на стабільність поведінки індивідуумів та груп населення. Більшість із них у своїх дослідженнях виходять із того, що популярність соціальних мереж може умовно використовуватись як у «негативному», так і «позитивному» сенсі. Зрозуміло, що у стратифікованому суспільстві поділ на «позитивні» й «негативні» впливи мережевої інформації на представників різних соціальних верств може мати лише умовний характер, оскільки їхні інтереси, залежно від займаного місця в системі суспільного виробництва, різняться. Такий напрям дискурсу на сьогодні обумовлений пануючою «неоліберальною» парадигмою, яка хоча внаслідок загострення глобальних кризових проявів у світовій економіці поступово втрачає своє майже монопольне положення, проте продовжує домінувати як ідеологічне забезпечення системи, що склалася у світі в останні десятиріччя [2]. Водночас принципи побудови системи, яка б протидіяла певним негативним проявам, пов'язаним із мережевою активністю й рухом інформації в мережі, видаються важливими не тільки з точки зору існуючої системи, а й у перспективі – при формуванні нових, альтернативних суспільних та економічних проектів. У процесі формування базових принципів оцінки та регулювання обігу інформації в мережах важливу роль можуть відіграти, зокрема, інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотек, які мають бути зацікавлені в об'єктивній оцінці існуючого стану речей у цій сфері та можливості адекватного впливу на перебіг процесів.

Отже, дослідники, не применшуючи значення позитивного впливу інформації соціальних мереж, звертають увагу на використання інформаційних ресурсів з негативною метою [3]. Підтвердженням цього є неодноразово доведена можливість впливу такої інформації як на окремих особистостей, так і на певні групи й прошарки населення. До того ж можуть використовуватися наукові досягнення у сфері впливу на особисту й суспільну свідомість, психологічну стійкість людини, а також на сприйняття, перероблення інформації та прийняття рішень.

Сьогодні соціальні мережі являють собою, крім усього іншого, велетенську базу даних з різноманітною, хоча й слабоструктурованою інформацією про своїх користувачів, яка може стати доступною практично всім бажаним. Вплив інформаційних ресурсів на певні особистості та групи користувачів може підсилюватися у випадках їхньої реєстрації одночасно в кількох соціальних мережах. Додатковим інструментом впливу може стати об'єднання користувачів у різні групи, які між собою практично не перетинаються. Побудова системи протидії «негативному» впливу інформації соціальних мереж потребує прийняття до уваги цих особливостей. Також потрібно враховувати динаміку змін, характер сприй-

няття інформації різними групами населення, ступінь її впливу на певних індивідуумів і групи. Крім того, під час створення систем «протидії» на основі аналізу результатів впливу соціальних мереж необхідно брати до уваги певні соціальні зв'язки, що лежать в основі різних суспільних організацій і рухів, у тому числі формування так званого набору зв'язків критичної маси, необхідного для активізації спільних дій.

Проблема впливу різних інформаційних ресурсів на користувачів соціальних мереж поки що не досить структурована. У загальних рисах вона визначається орієнтацією різних соціальних груп на певні суспільні проблеми та перспективами вирішення цих проблем у межах існуючої соціально-політичної дійсності. Невідповідність очікувань певних соціальних груп або суспільства загалом діяльності певних державних структур слугує накопиченню соціального невдоволення, а соціальні мережі й мережеві інформаційні ресурси є інструментом зростання протестних настроїв та активізації політичної активності громадян. Один із прикладів такого використання соціальних мереж – локальні соціальні вибухи та революції в ряді країн, що відбувалися останнім часом [6].

Слід враховувати, що, як зазначають деякі дослідники, у цілому, глобальна мережа Інтернет контролюється певними структурами економічно розвинутих країн [3], які зацікавлені в побудові системи, яка б протидіяла певним негативним проявам, що передбачає подолання певних обмежень. Ці обставини, на думку деяких дослідників, можуть провокувати появу проблем при нейтралізації впливу різноаспектної негативної інформації, яка видається за цілком достовірну, справедливу та демократичну. Побудова системи об'єктивної оцінки інформації соціальних мереж та протидії її «негативним» аспектам потребує здійснення цілеспрямованого збору інформації та побудову на цій основі ефективного її моніторингу; ідентифікації та класифікації інформації на основі альтернативних джерел; здійснення оцінювання інформації, яка негативно впливає на певні об'єкти за багатьма критеріями; побудови системи вивчення ступеню впливу певних класів інформаційних ресурсів на різні соціальні структури; використання певних способів впливу з метою ослаблення негативних проявів.

Недостатнє структурування мережевої інформації призводить до проблем класифікації інформаційних ресурсів соціальних мереж дослідниками. Постає необхідність урахування відмінностей соціальних мереж від інших інтернет-ресурсів, яка полягає в тому, що користувачі соціальних мереж отримують цілеспрямовану й оперативну інформацію в онлайн-режимі, що дає змогу досить швидко й одночасно інформувати територіально-розподілених користувачів і знаходити узгоджені

рішення. Цьому сприяє створення спеціальних інформаційних структур – створення груп і співтовариств за інтересами, блогів, можливість ознайомлюватися й коментувати матеріали електронних ЗМІ, можливість пошуку й перегляду мультимедійних файлів тощо.

Про значну роль соціальних мереж – як альтернативних мас-медіа – свідчить і зацікавленість у вивченні особливостей їх функціонування владних структур та наукових установ різних країн. Соціальні мережі створюють реальні передумови використання інформаційних ресурсів як з метою підвищення інтелектуального рівня користувачів, так і для організації цілеспрямованої протидії їх негативному інформаційному впливу. Водночас деякі суспільні кола демонструють прагнення використовувати соціальні мережі з пропагандистською метою.

Так, роль соціальних медіа в системі стратегічних комунікацій вивчає оборонне наукове агентство DARPA (США), яке нещодавно започаткувало програму SMISC, покликану створити ефективний засіб виявлення й проведення пропагандистських кампаній у соціальних мережах. Заходи агентства мають допомагати американським військовим краще розуміти, що відбувається в соціальних мережах у режимі реального часу, особливо в районах, де розміщені американські війська. Також спеціалісти DARPA прагнуть використовувати SMISC у веденні пропаганди. Як зазначають оглядачі ЗМІ, Пентагон хоче дійти глибшого розуміння динаміки соціальних мереж, зокрема, створити алгоритми, які виявлятимуть та відстежуватимуть «формування, розвиток і поширення ідей та понять (мемів)» у соціальних мережах. Зацікавленість військових пов'язана з отриманням із соціальних медіа оперативної інформації, що впливає на проведення військових операцій. Зокрема, SMISC повинна швидко виявляти чутки й нові теми в соціальних медіа, визначати їх авторів, чи є вони випадковими, або ж є продуктом пропагандистської операції іншої держави або групи людей. Також SMISC повинна мати деякі засоби для ведення контрпропаганди. Проект ще не завершено. На сьогодні DARPA займається вивченням соціальних медіа з точки зору алгоритмів та програмного забезпечення, яке буде ідентифікувати користувачів, визначати їх місцезнаходження й соціальні тенденції ЗМІ. Деякі оглядачі констатують, що в разі успішної реалізації програми SMISC анонімність у соціальних мережах стане умовною, а самі соціальні мережеві медіа перетворяться на поля пропагандистських воєн [4].

Список використаних джерел

1. *Горовий В. М.* ІТ-субкультури в структурі сучасного суспільства // *В. М. Горовий // Україна: події, факти, коментарі.* – 2012. – № 5. – С. 76–85.

2. Грук Л. Тема диссертации [Электронный ресурс] / Л. Грук. – Режим доступа: <http://www.liva.com.ua/latin-america-integration.html> – Загл. с экрана.

3. Жалнина Е. В. Тенденции селективного влияния социальных сетей на стабильность поведения индивидуумов и групп населения [Электронный ресурс] / Е. В. Жалнина, Н. Я. Смирнов // Современные тенденции технических наук : материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Уфа, окт. 2011 г.). / под общ. ред. Г. Д. Ахметовой. – Уфа : Лето, 2011. – С. 17–20. – Режим доступа: <http://moluch.ru/conf/tech/archive/5/1111/>. – Загл. с экрана.

4. Пентагон будет бороться с пропагандой в социальных сетях [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/useful/internet/14269628.html> – Загл. с экрана.

5. Соколов М. М. Субкультурное измерение социальных движений: когнитивный поход [Электронный ресурс] / М. М. Соколов // Молодежные движения и субкультуры Санкт-Петербурга / под ред. В. В. Костюшева. СПб. : Норма, – 1999. – С. 9–23. – Режим доступа: <http://subculture.narod.ru/texts/book2/sokolov.htm> – Загл. с экрана.

6. Социальные сети против диктаторов: Тунис сверг правительство «Цифровой революцией» [Электронный ресурс] // KyivPost. – 2011. – 28 янв. – Режим доступа: <http://www.kyivpost.ua/world/article/socialnye-seti-protiv-diktatorov-tunis-sverg-pravitelstvo-cifrovoj-revolyuciej.html>. – Загл. с экрана.

7. Сетевое сообщество Рунета становится все более влиятельным [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.voanews.com/russian/news/russia/russian-socialnetworks-2011-09-20-130229573.html> – Загл. с экрана.

8. Туронок С. Г. Интернет и политический процесс [Электронный ресурс] / С. Г. Туронок // Общественные науки и современность. – 2001. – № 2. – С. 51–63. – Режим доступа: <http://www.ict.edu.ru/ft/003982/006 tURONOK.pdf>. – Загл. с экрана.

9. Drezner D. W. Introduction: blogs, politics and power [Electronic resource] : a special issue of Public Choice / D. W. Drezner, H. Farrell // Springer Science+Business Media. – 2007. – Sept. 27. – Mode of access: <http://www.henryfarrell.net/publicchoice.pdf>. – Title from the screen.

10. Farrell H. The power and politics of blogs [Electronic resource] / H. Farrell, D. W. Drezner // Springer Science+Business Media. – 2007. – Sept. 12. – Mode of access: <http://www.danieldrezner.com/research/blogpaperfinal.pdf>. – Title from the screen.

11. Grossman L. K. The electronic republic: reshaping democracy in America / L. K. Grossman. – New York, 1995. – 304 p.